

**ОГРАНИЧАВАНЕ НА СВОБОДАТА И БЯГСТВО ОТ НЕЯ. МОРАЛНИ
СЪОБРАЖЕНИЯ В УСЛОВИЯТА НА НЕОБХОДИМОСТ И НЕСИГУРНОСТ**

МАРТИН МИРЧЕВ

МУ „Проф. Д-р Параскев Стоянов“, Варна

vkprodanov@gmail.com

**RESTRICTING FREEDOM AND ESCAPING FREEDOM. MORAL
CONSIDERATIONS IN CIRCUMSTANCES OF NECESSITY AND UNCERTAINTY**

MARTIN MIRCHEV

MU “Prof. Dr Paraskev Stoyanov“, Varna

Abstract

During the current outbreak we have witnessed a variety of measures affecting our social interactions, some of them quite sound and necessary, others – arguable to say the least. The mixed reactions that have followed were to be expected, and they do reflect something very typical – the interpretative human nature. In terms of examining the structural peculiarities of our character as contemporary beings, it is interesting to explore some of the psychological and social factors which influence our interpretation of freedom and morality.

Keywords: freedom, morality, ethics, escape, alienation.

Контрастно на неяснотите, провокирани от разгара на сегашната пандемична криза, образът на някои последици отдавна е притеснително ясен: цената, която се плаща в човешки животи, необходимостта от пре-разпределение и пре-приоритизиране на ресурси (особено чувствителна тема в системите на здравеопазване), икономическите сътресения. Трябва да приемем и свикнем с това, без значение дали интерпретираме случващото се сериозно или с определена нотка на съмнение. Що се отнася до различните интерпретации, несъмнено те са частично подхранвани от естеството на мерките, имащи за цел овладяването на на пръв поглед неконтролируемото разпространение на кризата.

В този смисъл, опитът за вникване в индивидуалните психологически и социални отношения към тези съвременни обществени процеси не изглежда излишен. Както посочва Фром (Фром, 2005), основната фигура на обществения процес е личността с

нейните желания и страхове, страсти и размисли, със склонността ѝ към добро и зло. Но тези личностни особености са силно контекстуално зависими. Съвременето ни предлага възможности за развитие на независимостта и рационалността на индивидите, но така също и за тяхната изолация. В допълнение към това, с оглед на пандемичните условия терминът „изолация“ придоби една позабравена, и всъщност дори непозната за някои хора специфична конотация. Сложните взаимовръзки между схващанията ни за “свобода” в условията на изолация и развитата чувствителност към справедливостта едновременно насърчават, но и разнообразяват интерпретациите на случващото се. Различните ограничителни мерки представляват интегрална част от опита ни за отговор на кризата и е напълно разбираемо, че водят до противоречиви реакции. По този начин наложените промени, свързани с някои фундаментални права (като правото на свободно придвижване, на труд или образование), дори и опасенията във връзка с осигуряването на адекватен достъп до медицински грижи, често поставят хората в състояние на несигурност, и в известен смисъл - на ярост и безпомощност (или ярост *от* безпомощност), понякога предлагайки определени алтернативи, но непременно разрушавайки други. Сякаш обаче се откроява и друга особеност, която се доближава повече до концепцията за бягство от свободата - търсеното бягство и (само)отчуждението от другите като един механизъм за самосъхранение, който може да има обезпокоителни последици в дългосрочен план.

Постигането на баланс между правомерността и моралността на антикризисните мерки от една страна и индивидуалните очаквания за зачитане на традиционните права – от друга, е трудно. Нетипичните условия естествено предполагат нетипични решения, или по-точно – непожеланите условия изискват нежелани, но необходими контрамерки. От етична гледна точка въпросите за социалната справедливост и индивидуалните права се сблъскват под формата на конфликт между ограничаването (*infringement*) на права, което може да бъде оправдано с публичния интерес в кризисни условия, и нарушаването (*violation*) на права (Beauchamp, Childress, 2013). В случая обаче ние се спираме върху някои проявления като следствие, независимо дали произтичат от оправдано ограничаване или представляват нарушаване на права. При тези условия социалният характер на етиката се разкрива най-добре чрез изследване на комплексната динамика, свързваща свободата на индивида с моралните изисквания. Според James Laidlaw

(Laidlaw, 2002) антропологията на етиката поставя *свободата* в центъра на това, което е ясно разпознаваемо като „етичното в човешкия живот“. Може би погледът към концепцията за свобода трябва да е едновременно по-познавателен, включващ дистанция, и по-индивидуалистичен, макар и омаловажаващ значението на нормативната основа на свободата и изключващ от разглеждане някои познати форми на етичен опит. Може би именно чрез по-отворена концептуализация на свободата ще открием различните начини, по които конституирането на Аз-а и наложените извънредни ограничения се наслагват едни върху други.

Това може да се изследва в светлината на най-популярната – и оказала се твърде проблематична в някои от проявленията си – мярка: социалното дистанциране (Harris, Margaret, Ghebreyesus et. al., 2020). Мярка, която има за цел да се премахнат точките на взаимодействие между индивидите, и по-специално между различни подгрупи на нашата общност, да ни отдалечи физически (Koo JR, Cook AR Park M, 2020 et al), (Pearce, Katie, 2020), (Musinguzi, G. , & Asamoah, B. O. (2020), (Gonsalves GS Kapczynski AKo AI et al, 2020). Разбира се, социалното дистанциране и различните му проявления не са точно нови, нито толкова изненадващи. Те варират между изискванията (задълженията) за оставане у дома, на места наложени чрез вечерен час, и ограничения за пътуване. Също така спирането на някои бизнес практики, затварянето на обществени сгради, училища и университети, забраната или ограничаването на публични събирания, използването на маски на публични места, и препоръката за физическо отстояние между хората, с които много от нас са вече добре запознати в случая с COVID-19.

Това е прагматичен ход, имащ ясна обществено-здравна обосновка, но той все пак се нуждае и от етическа рефлексия, защото както повечето мерки на общественото здравеопазване в момента, тези за дистанциране водят до различни изменения в социалните взаимодействия, поведенческите етикети (Lewnard, Lo, 2020) и социалните норми, като в последна сметка влизат в очевиден конфликт с индивидуалните свободи и причиняват щети (Kass NE, 2020), (Armitage, R., & Nellums, L., 2020). Тук важен момент, свързан с моралната аргументация, е дали тези мерки действително предотвратяват повече вреди, отколкото потенциално могат да нанесат. Именно в тази точка наблюдаваме съществено разминаване в интерпретациите, породено от два явни факта: в единия случай засягането на свободата очевидно води до неприемливи последици, и

следователно се приема отрицателно; в другия – безспорно има ефект в ограничаването на разпространението на пандемията, което се оценява положително. Тази разлика не е неочаквана, като се има предвид начинът, по който съвременното в комбинация със сегашните събития въздействат върху индивидите – ние сме по-уверени, по-критични, по-изискващи, и същевременно по-склонни към изолация и предразположени към страхове, а тези страхове са комплексни – породени както от външните ограничения, така и от вътрешните ни предразположености.

Другият ефект, който сякаш се нуждаеше от известно време, за да се прояви, е че докато някои хора разбират изолацията като посегателство върху свободата си и открито ѝ се *противопоставят*, други се *привързват* към нея до степен, в която ограничаването на свободата им се превръща в необходимо условие те да се чувстват защитени. На фона на събитията някои се опитват да *бягат обратно* към нормалността на стария свободен порядък, а други *бягат от него*, създавайки своеобразен парадокс за свободата. Това може и да не изглежда твърде притеснително сега, но тепърва ще наблюдаваме дългосрочните последици от живеенето в среда, наситена със страхове, без значение дали въпросните страхове са реални, преувеличени или вменени. Това, което започва с обективно отчуждение от социалните взаимоотношения, може лесно да премине в психологическо състояние на субективно отчуждение. Неговите прояви са разнообразни – от усещането за безсилие, свързано с разбирането, че нашето поведение не може да гарантира резултатите, които желаем (Seeman, 1959), до невъзможността да се придаде смисъл на нещата, които преди са имали такъв. Макар да е възможно социалната изолация да се обяснява като чувството да бъдеш сегрегиран от общността (Kalekin-Fishman, 2015) или да се изживява като индивидуален стрес, обикновено действителните ѝ корени се намират в самата социална организация на сегашния свят. Факторът, който променя нещата днес, е извънредната ситуация, провокираща някои от нас съзнателно да търсят изолация и отдръпване от другите, включително от близки хора и роднини.

Навлизаме в ера на особено отчуждение, от себе си и един от друг. Нашият свят сега се побира в много по-малка рамка, а контактът ни с другите е физически лимитиран, опосредстван чрез телефонни и компютърни екрани. Разбира се, съвременните технологии донякъде компенсират това социално отдръпване, но не могат да го направят изцяло. Сега всички знаем какво е чувството да бъдеш по един или друг начин отделен

от другите хора. Повече или по-малко разбираме какво се случва, когато някой е принуден да адаптира поведението си, за да продължи напред, а в някои случаи – въобще да оцелее. В продължение на месеци ние сме заобиколени от мрачни факти, мрачни прогнози, съмнения и скрити зад маски лица. Независимо как точно определяме реалността на заплахата, тя е все пак свързана с концепцията за невидима злонамерена сила с видими последици, както и за тези, които опитват да ѝ се противопоставят (обикновено медицинските професионалисти). Специфичното бягство към сигурността на изолацията изглежда се манифестира именно през това противостоене. Проявленията на „бягството“ ще срещнем и в страха на някои от нас да се върнат в света, в който някога са били несъзнателно свободни. Реалистично е да се каже, че този свят няма как да бъде точно същият, който оставихме след първите сериозни ограничителни мерки. Но когато все пак краят на кризата стане по-обозрим, колективното спазване на правилата ще се разпадне и ще започне дисонанс. Впрочем, това вече се случи веднъж. Някои въпроси обаче остават: Безопасно ли е да се върнем към стария си живот? Какво ще направим, ако Covid-19 поеме контрол отново и ситуацията се влоши дори повече? По-добре ли е да останем там, където сме сега като физическо и психологическо усещане? В последна сметка, мярката за изолация и дистанциране е наложена външно, но последващото решение за „бягство“ от свободата към сигурността е автономно и (обикновено) автентично. Като човешки същества ние контролираме как оцеляваме и преживяваме този уникален период, и как ще изглеждат дните ни.

Пандемичните условия върнаха човека към състоянието на съмнение и несигурност, но в един по-различен смисъл. И докато свободата бива ограничена отвън, то това може да е нищо в сравнение с ограниченията, които можем да си поставим отвътре. Ограничаването на свободата и бягството от нея намират израз през феномена на човешкия страх. В единия случай го отричаме, приоритизирайки нормалността на ежедневието и навиците, а в другия му се подчиняваме и намираме утеха и сигурност, каквито не бихме търсили в нормални условия. Нашето колективно мислене вероятно ще бъде променено завинаги от това преживяване и стремежът ни към защитно разделяне

на нещата на безопасни и опасни, и следователно добри и лоши, ще бъде трайно наследство от пандемията, с което всички ще живеем.

Дали това е действително повече диагноза, отколкото прогноза, както казва Фром, предстои да разберем.

ЛИТЕРАТУРА

Фром, Е. (2005). *Бягство от свободата*. С., ИК „Захарий Стоянов“.

Armitage, R., Nellums, L. (2020). COVID-19 And the Consequences of Isolating the Elderly. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30061-X](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30061-X).

Beauchamp, T. & Childress, J. (2013). *Principles of Biomedical Ethics*, 7th edition. Oxford University Press, 368-370.

Laidlaw, J. (2002), For an Anthropology of Ethics and Freedom. In: *Journal of the Royal Anthropological Institute*, pp.311-322.

Gonsalves GS, Kapczynski A., Ko AI et al. Achieving A Fair and Effective COVID-19 Response: An Open Letter to Vice-President Mike Pence, And Other Federal, State, And Local Leaders from Public Health and Legal Experts in The United States. <https://docs.google.com/document/d/1NVOSECOEp8deYnmJfO0uKtRHcNcbmNrk7dW752dzMeE/edit>, [Accessed: 20.09, 2020]

Harris, M., Adhanom Ghebreyesus, Tedros; Liu, Tu; Ryan, Michael "Mike" J.; Vadia; Van Kerkhove, Maria D.; Diego; Foulkes, Imogen; Ondelam, Charles; Gretler, Corinne; Costas. (2020). COVID-19. (PDF) https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/transcripts/who-audio-emergencies-coronavirus-press-conference-full-20mar2020.pdf?sfvrsn=1eafbff_0. World Health Organization. [Accessed: 22.09.2020]

Kalekin-Fishman, D., Langman, L. (2015). Alienation: The Critique That Refuses To Disappear. https://www.researchgate.net/publication/281994773_Alienation_The_critique_that_refuses_to_disappear/link/5ebb5ba8458515626ca563df/download. [Accessed: 23.09.2020]

Kass, N. E. (2001). An Ethics Framework for Public Health. In: *American Journal of Public Health*, 91 (11): 1776–78; <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1446875>, [Accessed: 23.09.2020]

Seeman, M. (1959). On the Meaning of Alienation. In: *American Sociological Review*, 24(6), 783-791., from <http://www.jstor.org/stable/2088565> ; [Accessed: 23.09.2020]

Koo JR, Cook AR Park M, et al. (2020). Interventions To Mitigate Early Spread Of SARS-CoV-2 in Singapore: A Modelling Study, [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/laninf/PIIS1473-3099\(20\)30162-6.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/laninf/PIIS1473-3099(20)30162-6.pdf). [Accessed: 20.09.2020]

Musinguzi, G., & Asamoah, B. O. (2020). The Science of Social Distancing and Total Lock Down: Does it Work? Whom does it Benefit? In: *Electronic Journal of General Medicine*,

https://www.researchgate.net/publication/340500169_The_Science_of_Social_Distancing_and_Total_Lock_Down_Does_it_Work_Whom_does_it_Benefit; [Accessed: 18.09.2020]

Lewnard, L. (2020). Scientific and Ethical Basis For Social-Distancing Interventions Against COVID-19. <https://escholarship.org/uc/item/2z41t12t>. [Accessed: 23.09.2020]

Pearce, K. (2020). What Is Social Distancing and How Can It Slow the Spread Of COVID-19? In: <https://hub.jhu.edu/2020/03/13/what-is-social-distancing>; The Hub. Johns Hopkins University. [Accessed: 23.09.2020]